

Primljeno: 5. prosinca 2000.

Globalno civilno društvo

Sažetak

U ovom radu autor se bavi definicijom globalnog civilnog društva, opisuje njegove posljedice po pitanju suvereniteta, identiteta, građanstva i demokracije te izrađuje nacrt kriterija za evaluaciju globalnog civilnog društva. Globalno civilno društvo definirano je kao civilno društvo koje adresira svjetska pitanja, uključuje transgraničnu komunikaciju, ima globalnu organizaciju te radi pod pretpostavkom nadteritorijalne solidarnosti. Smatrajući da globalno civilno društvo nije implicitno ni dobro ni loše autor se daje u potragu za obećanjima ali i opasnostima koje ovaj koncept nudi.

Ključne riječi: *deteritorijalizacija, globalno civilno društvo, globalizacija, građanske obaveze, građanska prava, identitet, suverenitet*

UVOD

Danas je sve globalno! Komunikacija je globalna, ekonomija je globalna, znanost je globalna, zagađenje je globalno, način rada, provođenja slobodnog vremena...

Tržište je posljednjih godina sve manje regulirano, socijalni izdaci se smanjuju, država zbog deregulacije i gubitka potpune suverenosti gubi mnoge monopole, privatizira se sve više dobara, resursa i uslužnih servisa.

Homogeni karakter ekonomskih i društvenih programa koji se provode od gore prema dolje uzrokuju sve veću povezanost ljudi koji unatoč geografskim, jezičnim i kulturnim razlikama čine zajedničku opoziciju ovim programima i poduzimaju sve povezanije akcije protiv njih. Ova redukcija raznolikosti pruža i povećanu mogućnost za razvoj (kritičkih) društvenih teorija budući da je lakše prepoznavati pravilnosti i sistematičnost - sistem.

Rast **globalnog civilnog društva** je u kasnom 20. st. ponudio potencijal za povećanje sigurnosti, jednakosti i demokracije.

CIVILNO DRUŠTVO

Kako u teoriji, tako i u svakodnevnom govoru obasuti smo pojmovima kao što su 'civilno društvo', 'društveni pokreti', 'civilna sfera', 'neprofitni sektor', 'nevladine organizacije', 'lobiji', 'aktivističke mreže', 'grupe za pritisak', itd.

¹ Nevladina organizacija (NVO) ili engleski *non-governmental organization* (NGO) je u Hrvatskoj vrlo korišten pojam. Smatram da je u nas uputnije koristiti pojam 'udruženje građana' (kao što u zadnje vrijeme i uobičajaju raditi npr. pravnici) jer bolje opisuje fenomen institucionalizacije građanskih nastojanja i aktivnosti nego što to čini negativni opis 'nevladino'.

Pojam 'civilno društvo', iako možda najstariji od navedenih, toliko je korišten da izaziva nesigurnost, zbuđenost, a često i neslaganje kod pokušaja da ga se definira. Kako ovaj pojam ovisno o pripadnosti nekoj teorijskoj disciplini, političkoj ideologiji, vremenskoj epohi, aktivističkoj struji, itd. autori različito koriste, nećemo se ni truditi dati njegovu konačnu definiciju. Radije ćemo ponuditi definiciju koja je operabilna i pomoću koje ćemo biti u stanju opisati fenomen globalnog civilnog društva.

Civilno društvo nije država, udruženja nisu dio državnog aparata niti žele kontrolu nad državnim institucijama², nalazi se izvan javnog sektora političkog upravljanja. Civilno društvo nije tržište, to je nekomercijalni svijet. Udruge nisu tvrtke, niti su njihov dio, profit nije cilj postojanja ovih organizacija³. Iako je u nekim slučajevima granicu teško povući, općenito je prihvaćeno da se civilno društvo nalazi izvan privatnog sektora tržišne ekonomije. Ovaj 'treći sektor' čine namjeravane aktivnosti koje oblikuju i artikuliraju 'skupove ideja o tome što je činiti u nekoj sferi' (policies) i norme te utječu na društvene strukture. Kroz dobrovoljna udruženja koncentriranim naporom ljudi formiraju, oblikuju, usmjeravaju poredak: kako službena, formalna, legalna uređenja, tako i neslužbene društvene konstrukte.

Civilno društvo je vrlo raznolikog sastava^{*}, od grass-roots⁴ organizacija, strukovnih udruženja, radničkih sindikata, mirovnih organizacija, organizacija za zaštitu ljudskih prava, okoliša, životinja, udruženja žena, mladih, starijih ljudi, do npr. akademskih ili religijskih institucija.

Ove grupe mogu biti službeno registrirane pri odgovarajućim državnim tijelima ali i neformalne organizacije kojih nema na ničijem popisu. Unutarnja organizacija je raznolika; neke su udruge organizirane u mnogobrojne autonomne podružnice, neke pak kao izrazito centralizirana tijela. Postoje i npr. koalicije bez centralnog koordinirajućeg tijela, dok neke organizacije imaju vrlo nepravilne, ograničene ili rijetke kontakte članstva.

Dok neke organizacije imaju više resursa od pojedinih država, druge se, pak, jedva održavaju na životu. I dok jedne za svoje aktivnosti koriste mnogobrojne fondove, trenirane djelatnike, uredske prostore, komunikacijske tehnologije, baze podataka i znanja, veze sa društvenim elitama, imaju jasne vizije, snažne kampanje, nekima nedostaje nešto od navedenog, treći pak nemaju ništa.

Takoder, organizacije se služe različitim taktikama. Neke apeliraju na razum, druge na srce, neke koriste masovne medije, druge međuljudski odnos, treće Internet⁵... I dok jedni surađuju sa državom i/ili tržišnim akterima, drugi s njima zadržavaju konfliktan odnos.

Što se tiče ciljne usmjerenosti, postoje 3 idealna tipa: konformisti, reformisti i radikali. Naravno, granice su sve samo ne jasne! I dok konformističke grupe (najčešće poslovni lobiji, strukovne udruge, fondacije) održavaju postojeće norme, reformisti pokušavaju ispraviti mane postojećih aktivnosti ne zadirujući u poredak. U ovu grupu najčešće spadaju grupe za zaštitu ljudskih prava, potrošačke udruge, radnički sindikati... Radikali, npr. neke anarhističke, feminističke, pacifističke, fašističke organizacije, neki "zeleni", sekte, protiveci se državi, patrijarhalizmu, militarizmu, liberalnim vrijednostima, industrijalizmu, sekularizmu, traže promjenu društvenog poretka i time bivaju nazvani radikalima.

^{*} Specifična tipografska oprema teksta (podvlake, zadebljana slova, kurzivi...) ostavljena je u svom originalnom obliku na inzistiranje autora.

² Iako neki autori i političke stranke smatraju dijelom civilnog društva smatramo da postoji značajna razlika između organizacija koje participiraju u državnoj upravi, prolaze legitimaciju na demokratnim izborima te organizacija koje smatramo civilnim društvom. Stoga političke stranke ovim kriterijem isključujemo.

³ Ovime dakle, iz pojma civilnog društva isključujemo i masovne medije, kooperative i zabavnu industriju

⁴ *Grass-root* organizacije su ne-hijerarhijske decentralizirane organizacije najčešće ciljno orijentirane npr. protiv zatvaranja neke bolnice, škole, zagađenja okoliša ili protiv rasizma. Najkraće, svaki cilj ili slučaj koji neka grupa smatra značajnim i želi se posvetiti njegovom rješenju. Glavni resurs *grass-root* organizacija nije novac već rad participanata. Ove organizacije često nemaju definirano članstvo već se pojedinci/ke slobodno uključuju/isključuju u/iz aktivnosti ovisno o tome žele li ili ne utjecati na političke odluke, sudjelovati u otvorenoj i neformalnoj kulturi sa diskusijama i slobodom misli kao osnovnim pretpostavkama.

⁵ Iako neki teoretičari o internetu razmišljaju kao o masovnom mediju mi ga zbog njegove interaktivnosti smatramo kvalitativno drugačijim medijem od ostalih pa ga i posebno izdvajamo. Koncept gledatelja ili slušatelja s jedne strane i internet korisnika (users) s druge je izrazito drugačiji. Internet omogućava sudjelovanje u diskusijama, nudi puno veći stupanj izbora i selekcije informacija i od korisnika očekuje puno čitanja a još je važnije da nudi komunikaciju sa ljudima sličnih interesa, mnogo pisanja i izražavanja.

GLOBALNO CIVILNO DRUŠTVO

I, dok se o civilnom društvu govori već duže vrijeme u posljednjem desetljeću dvadesetog stoljeća pojavio se pojam 'globalno civilno društvo'. Globalno civilno društvo nije u potpunosti novost našeg vremena, ali od 60-ih godina ubrzano se razvija. Svi znamo za postojanje internacionalnih nevladinih organizacija, transnacionalnih mreža, globalnih društvenih pokreta... O čemu se ovdje radi? Što je to globalno civilno društvo?

Kako je odgovor vezan uz objašnjenje pojmova 'globalnost' - stanje globalnog postojanja, te 'globalizacija' - proces kojime nešto postaje globalno, smatramo da je potrebno nešto više reći o pojmu globalizacija i njenim različitim suvremenim interpretacijama.

Postoji pet različitih razumijevanja pojma globalizacija:

- a) globalizacija = internacionalizacija - intenzivna interakcija i međuovisnost među zemljama
- b) globalizacija = liberalizacija - otvoren svijet u kojem su resursi izrazito mobilni, bez državnih restrikcija kao što su trgovinske barijere, kontrola kapitala ili putne vize
- c) globalizacija = univerzalizacija - sve postaje slično ili isto
- d) globalizacija = pozapadnjenje, često i "amerikanizacija" - misli se na prisilnu modernizaciju struktura, naročito u američkoj potrošačkoj varijanti
- e) globalizacija = deteritorijalizacija - odnosi nadilaze teritorijalnu geografiju

Prva četiri koncepta odnose se na nešto što je postojalo i u prošlosti pa ipak nije zahtijevalo novi naziv. Budući da je deteritorijalizacija proces koji više od ostalih navedenih razlikuje suvremeni svijet od prethodnih razdoblja smatramo da pojam 'globalizacija' treba koristiti u posljednjem smislu.

U globaliziranom svijetu "mjesto" nije teritorijalno fiksirano pa su globalni odnosi 'naderitorijalnog', 'transgraničnog' ili 'transsvjetskog' karaktera⁶.

Ovo nikako ne znači da je teritorijalnost izgubila svaku relevantnost. Svijet se globalizira, ali nije globaliziran. Radi se o relativnoj, a ne potpunoj deteritorijalizaciji. Teritorij je u nekim slučajevima (npr. pitanje identiteta) još i važnije pitanje nego prije. Međutim, društveni svijet više se ne može reducirati prema teritorijalnom principu.

Što je, dakle, globalno civilno društvo? Ono:

- adresira svjetska pitanja,
- uključuje transgraničnu komunikaciju,
- ima globalnu organizaciju,
- radi pod pretpostavkom naderitorijalne solidarnosti⁷

Napominjemo da iako u nekim organizacijama nedostaje jedan od navedenih uvjeta one ipak mogu imati globalni karakter. Tako se npr. globalne civilne mreže mobiliziraju zbog pokreta zapatista u Meksiku, ili recimo genocida u BiH. Ili se neka ekološka organizacija bavi pitanjem globalnog zatopljenja ali bez pretjerane komunikacije sa svijetom. U oba slučaja radi se o aktivnostima i strukturama koje ipak smatramo dijelom globalnog civilnog društva.

Pitanja poput AIDS-a, mnogi ekološki problemi, ljudska prava, upućuju na naderitorijalna pitanja ili pak globalne institucije. Računalne mreže, telekomunikacije, elektronski masovni mediji i putovanja, omogućuju komunikaciju u kojoj, za razmjenu, sakupljanje, obradu ili produkciju informacija, teritorij nije od determinirajućeg značaja.

⁶ Sva tri pojma koristit ćemo u ovom radu kao sinonime. Posljednji pojam 'transsvjetsko' zvuči zbunjujuće i nije uobičajena u hrvatskom jeziku, a radi se o doslovnom prijevodu onoga što u se u literaturi naziva 'transworld'.

⁷ Wapner nudi sljedeću definiciju: "Globalno civilno društvo... je sektor koji postoji iznad individualnog i ispod države ali i preko državnih granica, gdje se ljudi dobrovoljno organiziraju da bi ostvarili razne ciljeve" (Wapner 1997). Price, pak, smatra da pojam "globalno," reflektira *de facto* dominaciju sjevernjačkih NVO-a i mreža, te stoga definira "transnacionalno civilno društvo" kao "set interakcija među zamišljenim zajednicama koje oblikuju kolektivni život a nisu ograničene na teritorijalni i institucionalni prostor država" (Price 1998).

U prethodnom poglavlju pokazali smo da unutar civilnog društva postoji čitav niz raznih organizacijskih oblika. Isto je stanje stvari i kod organizacija globalnog civilnog društva. Tako je npr. Svjetski ekonomski forum⁸ izrazito centralizirana globalna organizacija koja okuplja predstavnike 1000 najuspješnijih globalnih kompanija. S druge strane, European Youth For Action je primjer grass-roots mreže koja okuplja organizacije i pojedince zalažući se za socijalnu i ekološku pravdu. EYFA se koristi ne-hijerarhijskim, na konsenzusu temeljenom načinu donošenja odluka kao primjeru mogućeg alternativnog načina života i rada. Ne postoji nikakav EYFA-in manifest, niti članstvo, već se mreža osniva na povjerenju, poštivanju i dobrovoljnoj kolektivnoj akciji⁹. Između ova dva ekstremna primjera postoji ogromna raznolikost unutarnjih ustroja organizacija.

Civilne grupe mogu nastati zbog zajedničkog identiteta koji transcendirira teritorijalnost; spol, dob, seksualna orijentacija, klasna ili religijska pripadnost mnogima su bitni te zbog tih identiteta stupaju u zajedničke akcije sa "sličnomišljenicima" iz cijelog svijeta. Isto se događa i kada su u pitanju kozmopolitski stavovi i osjećaji nekih aktivista: ljudska prava, humanitarna pomoć, demokratizacija i razvoj... Iako sve civilne organizacije nisu dobile globalnu dimenziju i karakter, smatramo da njihove aktivnosti više nije moguće razumijevati pomoću teritorijalističke koncepcije odnosa država-društvo.

Globalno razmišljanje¹⁰ jedno je od glavnih poticaja na nadteritorijalnost, ruku uz ruku uz tehnološki razvoj, trend sve manje državne potrošnje na socijalnu sigurnost, mišljenje da zbog gubljenja suvereniteta države samo državni izbori nisu dovoljan pokazatelj građanstva i demokracije.

UTJECAJ NA POLITIKU

Što se događa sa politikom u vremenu sve snažnije globalizacije? Višeslojno upravljanje, privatizacija upravljanja, rekonstrukcija kolektivnih identiteta, promjene u definiciji građanstva (*citizenship*) i demokracije. Sve ukupno: kraj suverene državnosti. Ipak, država nije nestala, kao ni nacionalna privrženost ili pak političke stranke.

Do početka ovog stoljeća regulacija se odvijala isključivo na nacionalnoj razini zakona i institucija. Upravljanje je značilo vlada¹¹: centralizirana teritorijalna država. Međutim, današnja politika u puno većoj mjeri nego ikada biva kreirana s naddržavne ili pak regionalne razine. Upravljanje je s jednodimenzionalne državne razine postalo kombinacija regulacija lokalne, nacionalne, regionalne i globalne razine.

Civilno društvo, naravno, reagira na novo stanje stvari i svoje zahtjeve postavlja onoj razini za koju smatra da je odgovorna, tj. da je na nju potrebno djelovati. Tako će npr. skandinavska ekološka organizacija tražiti rješenje svojeg problema u okviru institucija Europske unije ili će se američki sindikati baviti pritiskom na Svjetsku trgovinsku organizaciju, hrvatske manjine tražile su zaštitu svojih prava od Ujedinjenih naroda itd.

Gotovo sve regionalne i globalne vladine institucije uspostavile su institucionalne mehanizme za suradnju sa civilnim društvom¹².

Odavde slijedi da je globalno civilno društvo direktno uključeno u formulaciju, pa i implementaciju regulacija. Drugim riječima, ono što je do nedavno bilo u potpunosti javni sektor sada je dijelom privatizirano¹³.

⁸ World Economic Forum (<http://www.weforum.org/>). Želimo naglasiti da se ovdje ne radi o multinacionalnoj kompaniji ili nekakvom profitnom savezu kompanija. Radi se o organizaciji koja ne postoji zbog profita (članice Foruma su i direktni konkurenti na tržištu) već ima vlastite ciljeve.

⁹ Autor ovog rada je sudjelovao na dva godišnja okupljanja EYFA-ine mreže tzv. "Ecotopia" (1999. u Rumunjskoj i 2000 u Finskoj). O ovoj mreži, njenim aktivnostima i Ekotopiji vidi u Oikos, br. 2, 2000

¹⁰ Lipschutz se eksplicitno fokusira na ovaj idejni karakter globalnog civilnog društva. "Civilno društvo," piše, "je 'globalno' ne samo zbog povezanosti koje prelaze nacionalne granice i operiraju na 'globalnoj, neteritorijalnoj razini,' već i kao rezultat rastućeg elementa globalne svijesnosti" (1996).

¹¹ U Hrvatskoj se i dalje upravljanje državnim tijelima naziva "vlašću" a upravljači se nazivaju "vlast".

¹² Ova činjenica nas upućuje na zaključak da je civilno društvo poslužilo i u legitimaciji naddržavne uprave

¹³ Kao primjer mogu nam poslužiti odnosi Ujedinjenih naroda sa npr. Crvenim križem ili Palestinskom oslobodilačkom organizacijom (PLO) koji su sudjelovali u radu Generalne skupštine UN-a (iako bez prava glasa)

Kraj potpune državne suverenosti ima za posljedicu i formaciju kolektivnih identiteta na nov način. Tako se stvara etnička solidarnost ili pak prekogranične zajednice temeljene na klasnom, rasnom, spolnom i drugom identitetu. Transgranične organizacije pomažu u razvoju etničkog identiteta Kurda, Palestinaca, Armenaca i drugih, a osiguravaju im i političku snagu. Globalno civilno društvo, dakle, promovira raznolikost identiteta koji stimuliraju i oblikuju političku akciju.

Dok je do 60-ih godina pitanje građanskih prava i dužnosti bilo samo pitanje legalnog državljanstva, pod utjecajem globalizacije to se mijenja. Zbog globalne komunikacije i ekoloških problema kod ljudi se javlja novi neteritorijalni osjećaj dužnosti. Organizacije za zaštitu ljudskih prava, humanitarne organizacije, radničke organizacije i organizacije žena uvelike promoviraju ideju globalnih civilnih prava i dužnosti. I dok radikalne udruge kritiziraju teritorijalno državljanstvo i zahtijevaju potpunu slobodu kretanja i pripadnosti, države taj problem najčešće rješavaju dvojnim, tj. višestrukim državljanstvom. Evo kako ovaj problem opisuje David Graeber:

“Ako se slučajno kao poljoprivrednik rodi u zemlji koja je pretežno pustinjska, ilegalno je da se jednostavno preseli u zemlju u kojoj postoje adekvatne zalihe vode. Ako ima malo sreće da se rodi u zemlji bez potpuno koltskog sustava, ilegalno je preseliti se negdje gdje ono postoji. Kao rezultat, većina ljudi u današnjem svijetu osjećaju se kao zatvorenici” (Graeber, 2000).

Jedna od najvažnijih inicijativa vezanih uz pitanje globalnih prava i dužnosti su inicijative civilnih grupa kojima se traži globalna vladavina prava, tj. osnivanje Međunarodnog krivičnog suda - stalnog suda za sve (ratne) zločine, institucije za zaštitu prava radnika ili za zaštitu globalnog ekosustava (globalnih ekosustava)...

Zbog svega navedenog, pored postojećih politički izabраних вјећа i legislativnih tijela otvoreni su novi kanali participacije, konzultacije, forumi za debate, novi načini predstavljanja, pritisci za odgovorniju državnu upravu. Ipak, dok je neke monopole izgubila, država je dobila nove, kao što je računalno nadgledanje¹⁴. Stoga smatramo da ne treba pretjerivati s idejom kraja suverenosti jer i u ovom post-suverenom svijetu države, nacije i stranke imaju mnogo utjecaja. Globalno civilno društvo nije zamijenilo stare političke kanale već je prije otvorilo neke nove dimenzije.

MOGUĆNOSTI I PRIJETNJE GLOBALNOG CIVILNOG DRUŠTVA

Iako u mnogim deklaracijama, proglasima ili čak teorijskim radovima u kojima o civilnom društvu čitamo kao o inherentno dobrom fenomenu, smatramo da u svojoj biti civilno društvo nije ni dobro ni loše. Mnogi autori ne misle tako zbog toga što u potrazi za arenom vrlina koja bi dominaciju vlasti i eksploataciju tržišta svela na minimum u civilnim organizacijama vide samo pozitivne primjere. Međutim, svaki malo bolji promatrač lako uviđa činjenicu da su neke organizacije vrlo nedemokratski organizirane, neke se pak služe moralno vrlo upitnim metodama za postizanje ciljeva. Posljedice djelovanja nekih organizacija čine veliku štetu kako civilnom društvu, tako i drugim grupama ili pak pojedinim građanima. Stoga ćemo pokušati odvojiti pozitivne mogućnosti od prijetnji koje mogu zadesiti ove aktivnosti.

Jedan od načina na koji globalno civilno društvo može pomoći je osiguravanje **materijalne sigurnosti**. Postoje mnogi projekti koji su svojevrsna alternativa državi ili tržištu u pružanju materijalnih dobara i usluga. Tako npr. postoje mikrokrediti koji osiguravaju materijalnu sigurnost svojim korisnicima ili pak “fair trade”¹⁵ sustavi razmjene roba koji (iako u ograničenim uvjetima)

¹⁴ Sustavi Echelon (globalno) ili Carnivore (na razini SAD) su najpoznatiji primjeri organiziranog masovnog prisluškivanja komunikacije i prijenosa podataka “običnih” građana. Smatramo da ovakvo prikupljanje informacija državi daje ogromnu moć. Samo za ilustraciju - zamislite da netko ima podatke o svim vašim transakcijama - u tom slučaju nakon analize podataka možda vas bolje poznaje nego vi sami jer dok u vama operira psihološka obrana kojom se štite i ne priznajete da postoji pravilnost vaših konzumentskih navika, netko drugi na osnovu detaljnih podataka već je izradio vaš potrošački profil.

uspješno osiguravaju sredstva vrlo siromašnim zajednicama.

Kao i civilno društvo u užem smislu, tako i transgranično civilno društvo može pružiti **civilno obrazovanje**, tj. povećati **civilnu pismenost** (*literacy*)¹⁶. Osim što pruža informacije ono razvija i vještine potrebne za razumijevanje političkog ili tržišnog sustava, a možda još važnije, upoznaje ljude sa kulturnim i ekološkim temama važnim za borbu protiv negativnih efekata globalizacije.

Globalno društvo vrlo često **daje glas**, tj. otvara komunikacijske kanale među građanima ili pak u odnosu na tržišne aktere ili državne institucije. Jednakost i demokracija nisu mogući ako postoje grupe kojima je izrazito onemogućena komunikacija ili se na njih ne obraća dovoljna pažnja.

Jedna od najvažnijih posljedica nedavnih protesta u Seattle-u ili Pragu jest neprekinuta rasprava o negativnim učincima ekonomske globalizacije koja je pokrenuta tim direktnim akcijama. Globalno civilno društvo **pomaže/potiče debate i diskusije** što je za svaku "zdravu" demokraciju od vitalnog značaja.

Svojim aktivnostima globalno civilno društvo **povećava transparentnost i pouzdanost** rada raznih transgraničnih institucija i korporacija. Tako su institucije naddržavnog upravljanja kao što je npr. UN zbog raznih oblika pritiska i informiranja javnosti povećale transparentnost svojeg rada.

Jedan od značajnih pozitivnih efekata globalnog civilnog društva je **promoviranje legitimizacije** naročito kada je u pitanju naddržavno upravljanje. Do nedavno je legitimiranje osiguravano aktivnošću nacionalnih političkih stranaka ili npr. referendumom. Međutim, upotreba referenduma ili nekog sličnog načina direktne participacije građana na regionalnoj ili svjetskoj razini je u najmanju ruku prerijetka. Tu prazninu mogu ispuniti udruženja građana i u nekim već prije opisanim slučajevima one to čine (UN).

Smatramo da je vrlo značajan doprinos globalnog civilnog društva u **prijenosu znanja, kulturnih proizvoda i ideja**. Zbog zahtjeva za globalnom jednakošću te razvojem podrazvijenih organizacije se vrlo žestoko sukobljavaju s pokušajima da se iz političkih i/ili ekonomskih razloga onemogući prijenos znanja i ideja te se pod izlikom zaštite intelektualnog vlasništva sustavom patenata¹⁷ (i na druge načine) onemogućava razvoj nerazvijenih grupa, država, krajeva.

Kao rezultat ovih aktivnosti, uklanjanjem arbitrarnih nejednakosti, povećanjem materijalne sigurnosti, obrazovanjem, povećanjem transparentnosti, pouzdanosti, legitimnosti društvenih institucija globalno civilno društvo **povećava društvenu koheziju**.

Međutim, kao što je to već rečeno, radi se o pozitivnim efektima i potencijalu razvoja globalnog civilnog društva. Kako je civilno društvo u usporedbi sa državnim institucijama ili pak tržištem vrlo siromašno materijalnim resursima, dobar dio ovih pozitivnih učinaka ostaje samo mogućnost. Također, treba imati na umu da nisu sve aktivnosti imale pozitivne efekte i da sve organizacije nisu dobronamjerne. Stoga ćemo navesti neke od negativnih aspekata globalnog civilnog društva te pokušati pokazati na koji način globalno civilno društvo može smanjiti sigurnost, jednakost i demokratičnost.

Dijelovi civilnog društva mogu biti **zlonamjerni**. Postoje organizacije koje aktivno rade na umanjenju društvene pravde, jednakosti i blagostanja. Tako se npr. kriminalne organizacije povezuju i na regionalnoj i na svjetskoj razini stvarajući globalizirane kriminalne mreže. Grupe ultra-nacionalista, rasista, fundamentalista, svakodnevno rade na promociji i konkretnoj upotrebi nasilja, netolerancije, mržnje.

Drugi problem je **neadekvatan program** rada civilnih organizacija. Kao i u javnom i privatnom sektoru, i civilne aktivnosti moraju biti kvalitetno planirane i izvedene. Loše informirane organizacije, slabo planiranje ili pak neadekvatna implementacija programa mogu štetiti kako u sadašnjosti, tako

¹⁵ *Fair Trade* (Poštena trgovina) je projekt istoimene organizacije koja na vrlo efikasan način radi na pomoći siromašnim zemljama. Ona se zalaže za prava proizvođača u Trećem svijetu i radi na poboljšavanju njihovih socijalnih i radnih uvjeta. Oni tako otkupljuju preko 2500 proizvoda od malih kooperativa i kompanija u siromašnim zemljama pod uvjetom da imaju dobre socijalne programe. Proizvode plaćaju po višim cijenama i na taj način daju šansu proizvođaču da razvija socijalne i razvojne programe. Uz trgovinu, pomaže se i edukacijom, lobiranjem za njihove interese, logistikom, informiranjem i sl. (<http://www.freetrade.org>)

¹⁶ Autor ovog članka sudjelovao je u jednom takvom projektu namjenjenom mladima u gradu Detroitu (SAD). Više o projektu "Urban Agenda/Civic Literacy Project" možete pogledati na web stranici: <http://www.urbanagenda.wayne.edu>

¹⁷ Tako npr. vlada SAD-a ulaže ogromne napore da zaštiti svoje tehnološke i druge inovacije/izume a zaboravlja da je u vremenu svoje industrijalizacije u 19. st. sustavno kršila Engleske zakone i prava na patente

i budućim aktivnostima, pa i budućim organizacijama.

Jedan od negativnijih aspekata je svakako **nedemokratska praksa** unutar samih organizacija globalnog civilnog društva. Čest je slučaj da organizacije svojem članstvu uopće ne pružaju mogućnost za aktivnom participacijom osim najjednostavnije podrške projektima te plaćanja članarine! Autoritarnost i rigidna hijerarhijska struktura, jednosmjerna piramidalna komunikacija postoje tako u civilnim organizacijama kako u javnom i privatnom sektoru. Ovakve pojave nas upozoravaju da civilno društvo nije neki poseban, super-demokratski sektor.

Iako je pitanje isključenosti/uključenosti problem u kojem civilno društvo uveliko sudjeluje, razvija projekte te ima ogroman potencijal za povećanje jednakosti, na globalnoj razini vidimo velik problem **neadekvatne reprezentacije** (predstavljanja). Tako je današnje globalno civilno društvo ipak većinom projekt u kojem više sudjeluju urbani/e, imućniji/e, visoko obrazovani/e, računalno pismeni/e, engleski govoreći/e profesionalci/ke. U 90-im godinama radilo se mnogo na ovom pitanju; ideje dijaloga i partnerstva između sjevera i juga, istoka i zapada, raznih kultura, prisutne su te se osjeća njihov učinak. I dok se po pitanju promocije žena i ne-bijelačkog stanovništva svijeta učinilo dosta, vrlo su rijetke inicijative koje se bave civilizacijskim i klasnim nejednakostima u globalnom civilnom društvu.

Ovime smo stigli do kraja našeg razmatranja fenomena globalnog civilnog društva. Zbog prostorne ograničenosti nismo se upuštali u detaljniju kritiku ovog fenomena ili opise konkretnih organizacija i akcija. Nadamo se da smo vas ipak uspjeli zainteresirati za ovu temu, a možda vam i pružiti nešto novih ideja.

Iako je civilno društvo posljednjih godina u Hrvatskoj vrlo često tematizirano, smatramo da nema dovoljno radova na ovu temu, naročito kada je u pitanju doprinos hrvatskih građana i grupa razvoju globalnog civilnog društva. Kako smatramo da je globalno civilno društvo ogroman potencijal za povećanje sigurnosti, jednakosti i demokracije, nadamo se da će se i naši društveno-humanistički teoretičari i istraživači više posvetiti upravo ovom području. Isto tako se nadamo da će netko od čitatelja/ica ovog časopisa uskoro postati aktivist/ica ili znanstvenik/ca koji/a svojim radom potpomaže razumijevanju ovog koncepta i/ili svoje znanje koristi za usmjeravanje društvenog poretka u nekom pozitivnijem smjeru.

Literatura

- *** (1999) *BlackFlag*. London. issue No.218 (In the City: J18)
- *** (2000) *Greenpepper*, Amsterdam: EYFA. spring (capital punishment, imf/world bank uncovered)
- Barbara Mikac, Ivica Petrinić (2000) "Ecotopia 1999 - Prema održivim ruralnim zajednicama", *OIKOS*, br. 2, 2000
- David Graeber (2000) "What Real Globalization Would Mean". *The Thistle MIT Alternative News Collective* 12(1), June 2, URL: <http://www.mit.edu/activities/thistle/v12/12-01/globalization.html>
- Dražen Šimleša (2000) *Snaga utopije* Zagreb: Zagrebački anarhistički pokret
- Howard H. Frederick (2000) *Computer Networks and the Emergence of Global Civil Society* URL: http://www.sas.upenn.edu/African_Studies/Global_Comm/Global_Society.html
- Jan Aart Scholte (1999) *Global Civil Society: Changing the World?* URL: <http://www.warwick.ac.uk/fac/soc/CSGR/abwp3199.html>
- Kirsten Neuman (2000) *Young People and the Environment in Europe, A guide*. Freiburg im Breisgau (Germany): Canopus Foundation
- Marijan Jošt (2000) *Globalizacija i patent na život* URL: <http://www.ekologija.net>
- Tina Samaddar, Ella Singer (2000) *Urban Agenda/Civic Literacy Project* Detroit (USA): Wayne State University

GLOBAL CIVIL SOCIETY

Ivica Petrinčić

Summary

In this paper the author gives a definition of the global civil society and describes its consequences on sovereignty, identity, citizenship, and democracy. The global civil society is defined as a civil society that addresses the global issues, includes borderless communication, is organized globally and functions under the assumption of global solidarity. Considering that global society is not implicitly good or bad, the author sets off on a search for the promises, and dangers that this concept offers.

Key words: *de-territorialisation, global civil society, globalisation, civil obligations, civil rights, identity, sovereignty*